هو العلیم

معرفی جلسات «شرح دعای عنوان بصری»

برگرفته از جلسات درسی
حضرت آیت‌الله حاج سید محمدمحسن حسینی طهرانی
قدّس الله سرّه

بسم الله الرحمن الرحیم
الحمد لله رب العالمین
و صلی الله علی سیدنا محمد و آله الطاهرین
و لعنه الله علی اعدائهم اجمعین الی یوم الدین

یکی از مهم ترین احادیث اهل بیت در زمینه خودسازی و سلوک الی الله، حدیثی از امام صادق علیه السلام معروف به عنوان بصری است که توسط محدثان و عالمان بزرگی چون شیخ طبرسی، شهید اول، شهید ثانی، شیخ بهائی، علامه مجلسی (رحمة الله علیهم اجمعین) و در کتب مهمی مثل مشکات الانوار، منیه المرید، بحار الانوار و... نقل شده است.

این حدیث حاوی دستورات مهمی درباره حقیقت بندگی و عبودیت و کیفیت مراقبه و وصول به نقطه اعلای عرفان و توحید است و از دستورات اولیه مکتب و مدرسه معرفتی عارف کبیر مرحوم سید علی آقا قاضی (رضوان الله تعالی علیه) قرار گرفته و ایشان به شاگردان خود دستور میدادند که این حدیث را در جیب خود داشته باشند و هفته ای ۲-۱ مرتبه مطالعه کنند و تلامذه خود را بدون التزام به مفاد این حدیث نمی پذیرفتند.

عنوان بصری پیرمردی ۹۴ ساله بوده که در مدینه میزیسته و مدتهای مدیدی به درس مالک بن انس میرفته است، سپس بواسطه محبت شدیدی که نسبت به امام صادق (علیه السلام) در قلب او پیدا میشود درس مالک را کلاً ترک کرده و قصد میکند برای کسب علم به محضر امام صادق شرفیاب شود. امام (علیه السلام) به او میفرمایند: علم با تعلیم و تعلم حاصل نمیشود و نوری است که خدا در قلب طالبان هدایت قرار میدهد و راه تحصیل آن منحصر در عبودیت، عمل و توسل به درگاه ربوبی است.

محور اصلی این حدیث تقابل بین علم کتابی و ذهنی با علم نوری و قلبی است. علم ذهنی با مطالعه کتب و شرکت در کلاسهای درس حاصل میشود و ممکن است با واقعیت خارجی مطابق باشد یا نباشد در حالیکه علم نوری با عبودیت یعنی جایگزین کردن اراده الهی بجای اراده نفس در امور روزانه زندگی بدست میاید و عینِ آشکار شدن واقعیات خارجی در نزدِ نفس عالم است. علم کتابی با مرور و تدریس در ذهن ماندگار میشود ولی علم نوری با مراقبه، حفظ و حراست شده و در نفس ریشه دار میشود و فرقانی برای شناخت افراد و جریانها و تشخیص مسیر درست در مواقع تردید برای انسان فراهم میکند و بدون مراقبه، قدرت دستگیری انسان در پرتگاهها را از دست داده و تیره و تار می شود.

آیت الحق مرحوم سید هاشم حداد که دست پرورده خاص مکتب مرحوم قاضی بودند نمونه ای بارز برای این حدیث هستند. ایشان مدت بسیار کوتاهی به دروس حوزوی اشتغال داشتند و بهره چندانی از علوم درسی و کتابی نداشتند ولی با عبودیت محضه و مراقبه مستمر و عمل مداوم به دستورات سلوکی مرحوم قاضی و التزام تام به مفاد این حدیث در مدتی مدید، به مقامی رسیدند که عالمان طراز اولی مثل مرحوم آیت الله مطهری و آیت الله حاج آقا مصطفی خمینی که تحقیقات و آثارشان در علوم اسلامی زبانزد خاص و عام است برای کسب فیض به محضر ایشان مشرف میشدند و خود را نیازمند ارشاد و دستگیری آن مرد بزرگ میدانستند.

مجموعه ای که پیش روی خوانندگان گرامی قرار دارد شرحی بر این حدیث شریف است که عالم ربانی و عارف صمدانی، مرحوم آیت الله سید محمد محسن حسینی طهرانی فرزند برومند مرحوم علامه سید محمد حسین حسینی طهرانی که پرورش یافته مکتب علمی و عملی مرحوم سید هاشم حداد

و مرحوم والدشان بودند، در مدت حدود ۲۰ سال در سالهای ۱۴۳۹ – ۱۴۱۹ (ه.ق) پس از رحلت والد معظم شان در جلساتی که در طهران و قم در منزل اصدقاء ایمانی تشکیل میشد ارائه نموده اند.

جلسات شرح حدیث عنوان بصری مختص گروه خاصی نبود و همه طبقات اجتماعی در آن شرکت میکردند و مرحوم استاد با بیان ساده و همه فهم، سطوح مختلف جامعه را مخاطب قرار داده و معانی بلند عرفانی را با بیانی شیرین همراه با مثال های کاربردی و حکایات جذاب برای عموم مردم بیان می فرمودند.

این شرح بخلاف شروح مصطلحی که بر ادعیه و روایات نوشته میشوند که ابتدا مفردات حدیث را بر اساس کتب لغت معنا نموده، آنگاه جملات را بر اساس معانی مفردات آن ترکیب و مونتاژ کرده و به خواننده عرضه مینمایند؛ بر اساس تجربه سلوک عملی و یافته های نوری و شهودی گوینده ایراد شده است و چون از دل برخاسته لاجرم بر دل می نشیند و انسان از خواندن آن ملول نشده و خواننده را با خود سیر میدهد. مرحوم استاد در ضمن این دروس معانی اخلاقی و عرفانی عمیقی را مطرح نموده و آنها را با مفاهیم اساسی اسلام و تشیع پیوند داده اند به گونه ای که مطالب مجموعه ای است از مبانی نظری و مطالب کاربردی و عملی.

این حدیث شریف در تحلیل معنای عبودیت شاخه های سه گانه ای برای آن بیان می نماید و سپس توصیه هایی در کیفیت تغذیه و صبر و... بیان میفرماید که به تصریح حضرت صادق (ع) وصیتی برای طالبان راه خدا برای وصول به ذروه اعلای عرفان و قلّه توحیدست.

به تناسب موضوعاتی که در این حدیث مطرح شده اند، مرحوم استاد آموزه های متنوعی در سیر الی الله مطرح فرموده اند که شامل ۱۹ موضوع کلی: هدایت و ولایت، حقیقت ورد و ذکر، حقیقت علم و عبودیت، حقیقت دنیا و شیطان، سلوک عقلانی و مراقبه، کیفیت تغذیه در مکتب عرفان و... است و این مجموعه مشتمل بر مطالب مفیدی درباره مسائل فردی، مسائل مرتبط با زن و خانواده و تربیت فرزندان، مدیریت روابط شغلی و اجتماعی و مطالب مربوط به تشکیل حکومت اسلام و بعضاً تحلیل اشاره وار حوادث واقعه و جریاناتی است که در زمان انعقاد جلسات پیش آمده اند.

در پایان ذکر این نکته ضروری است که اگر خواننده گرامی میخواهد از این شرح بهره وافی ببرد باید همانند عنوان بصری با طلبی صادق در جستجوی هدایت و بدون پیش داوری آن را مطالعه نموده و پس از یادگیری هر نکته، بدان جامه عمل بپوشاند تا بتواند به علم نوری که در این حدیث ذکر شده دست یابد و الا انباشتن ذهن از الفاظ و اصطلاحات بدون راه دادن آنها به قلب و عمل به مفاد آنها فرو غلطیدن در دامن علم ذهنی است و دستی از انسان نمی گیرد.

در پایان از خداوند متعال مسالت میکنیم توفیق عمل به این حدیث شریف را به همه شیفتگان سیر الی الله و دلداگان جمال محبوب ارزانی دارد.

و الحمد لله اولاً و آخراً و ظاهراً و باطناً

انتشارات مکتب وحی